

DOELGERICHT OEFENEN

Meer impact van de leraar op het leren

Dook Kopmels in samenspraak met John Hattie

Dook Kopmels heeft de leiding van Bazalt Educatieve Uitgaven. E-mail: dkopmels@bazalt.nl

In dit artikel treft u een samenvatting van de essentie van de 'leerlinggerichte' leraar, volgens Hattie. Het wil u prikkelen om samen met uw team na te denken over wat een 'leerlinggerichte' leraar is. Het wil u prikkelen om samen met uw team na te denken over wat een 'leerlinggerichte' leraar is.

Hattie's aanpak gaat over de kracht van bewust onderwijzen met de focus op 'wat gebeurt er na de uitleg van de leraar' via feedback en monitoring van wat er gebeurt. Deze aanpak geeft de leraar informatie over het eigen succes of 'falen'; zowel voor de leerling als voor de leerling wordt leren 'zichtbaar'. In dit artikel treft u een samenvatting van de essentie van de 'leerlinggerichte' leraar. Het wil u prikkelen om samen met uw team na te denken over wat een 'leerlinggerichte' leraar is.

John Hattie onderzocht hoe leraren meer *impact* kunnen hebben op het leren van hun leerlingen. Hij komt daarbij tot een grote lijst van zaken die minder of meer stimulans betekenen voor het leren. Klassengrootte, zittenblijven, maar ook rekening houden met leerstijlen blijkt daarin weinig tot geen effect te hebben. Goede *feedback* geven aan leerlingen, kwaliteit van de *relatie leraar-leerling en aanleren van leerstrategieën* blijken een hoog effect te hebben. De grote uitdaging in het implementeren van de bevindingen van Hattie, zit hem in het concept van leraar-zijn; de nadruk komt op respectvolle interactie met leerlingen, in een sfeer van onderling vertrouwen. En wie zou dat niet willen?

Betrokken

Uitnodigend onderwijs vraagt een transparante betrokkenheid om het leren voor iedereen te stimuleren, rekening houdend met wat de leerling heeft geleerd en met wat elke leerling meebrengt in de les. Het vraagt om gevoel voor eerblijkgheid en openheid om leerlingen te laten leren, fouten te laten maken en samen te werken in het succes van het leren. Het moet een dialoog toestaan tussen leraren en leerlingen om de concepten van de les te kunnen begrijpen. Helder moet zijn dat van elke leerling het hoogste wordt verwacht.

De manier waarop een leerling de les ervaart, is van belang voor betrokkenheid en succes bij het leren. Dat geldt nog meer in het voortgezet onderwijs dan voor leerlingen in het basisonderwijs.

Leerlinggericht

De leerlinggerichte leraar is enthousiast over elke leerling die goed bezig is met de les en de leraar kent van elke leerling de voortgang in het kader van het leerdoel. Verwar daarbij niet het leerlinggericht onderwijs met andere vormen van onderwijs, zoals samenwerkend leren, individueel leren enzovoorts.

Wie is John Hattie?

John Hattie, onderwijsonderzoeker verbonden aan het Melbourne Education Research Institute van de Universiteit van Melbourne, is gespecialiseerd in factoren die het leren van leerlingen beïnvloeden en evaluatie van onderwijs. Zijn onderzoek naar de impact van onderwijs op het leren van leerlingen wordt (inter)nationaal hoog gewaardeerd. De uitkomsten zijn te vinden in de zoektocht Visible Learning en Visible Learning for Teachers: een samenvatting van meer dan 900 meta-analyses naar impact in onderwijs. Met deze researchresultaten in de hand ontwikkelde Hattie een uitgekende implementatie-aanpak waarmee scholen datagestueerd en evidence-based kunnen werken, Visible Learning PLUS, waarmee hij wereldwijd succes heeft.

Goede feedback geven aan leerlingen, kwaliteit van de relatie leraar-leerling en aanleren van leerstrategieën blijken een hoog effect te hebben

De essentie van de leerlinggerichte leraar is viervoudig: hij heeft warmte, vertrouwen, empathie en een positieve houding.

1. Warmte: de basis

Leraren denken vaak dat ze zorgzaam zijn (ze werken bijvoorbeeld hard en gaan maar door), maar het is de vraag of leerlingen die warmte ook ervaren. Warmte laat zich zien in acceptatie, affectie, onvoorwaardelijk respect en een positieve houding naar de leerlingen. Leraren moeten warmte tonen op een manier die zichtbaar is. Ze moeten het niet alleen maar van plan zijn te tonen of geloven dat het belangrijk is.

2. Vertrouwen: optimisme en hoge verwachtingen

Vertrouwen betekent dat leerlingen zien dat de leraar in hen gelooft, juist als ze het moeilijk hebben met leren. 'Het betekent dat u ze moet laten zien dat u hun kijk op de zaken begrijpt, zelfs als die wat kortzichtig lijkt in uw volwassen ogen. U moet de verwachting uitstralen dat het hen zal lukken en dat wat ze willen leren ook de moeite waard is' (Cornelius-White, 2007:36).

3. Empathie: Leer de leerling kennen

Leerlingen hebben hun eigen manier om te leren. Leraren moeten dat begrijpen en vanuit het perspectief van de leerlingen denken om iets bij ze te bereiken. Hoe ziet een bepaalde leerling de stof? Bij welk deel raakt hij in de war? Wanneer begrijpt hij de stof op een creatieve manier die een leraar niet ziet?

Is de leraar in staat in de schoenen te staan van een leerling en het onderwijs te zien vanuit zijn perspectief? Als de leraar dit begrijpt, kan hij weten wat de optimale feedback is om de leerling vooruit te helpen.

4. Positieve relaties: alle betrokkenen samen

Een eenvoudige verklaring waarom leerlingen zich van het onderwijs afkeren is een slechte relatie met de leraar. De kern van positieve relaties is dat leerlingen de warmte zien, de aanmoedigingen en hoge verwachtingen voelen en weten dat de leraar hem begrijpt.

Het goede nieuws is dat het bij inspiratie en passie om tweerichtingsverkeer gaat: het doel van de doelbewuste onderwijskundige veranderaar (de leraar) is zo veel mogelijk leerlingen bezielend en gepassioneerd voor het leren van een onderwerp te krijgen en dat vraagt om een leraar die

passie overbrengt. Sommige leraren willen leerlingen vooral van beginnend naar op zijn minst capabel krijgen, en niet naar het expertniveau en vol passie. Maar zelfs om leerlingen 'capabel' te krijgen, is het nog steeds nodig dat de leraar gedreven is en gelooft dat de leerlingen dat *kunnen* bereiken. Steele (2009) heeft aangetoond dat deze passie niet noodzakelijkerwijs een bruisende uitbundigheid betekent, maar wel alertheid, betrokken zijn bij elke leerling en het evalueren van uw invloed op elke leerling.

De essentie van de leerlinggerichte leraar: warmte, vertrouwen, empathie, een positieve insteek.

Goed worden in iets

Leren is niet altijd leuk. Het is soms gewoon hard werken en daar hoort doelbewust oefenen bij. Het is eenvoudigweg een aantal dingen telkens opnieuw doen. Hier wordt al heel lang over gesproken. Bryan en Harter (1898) zeggen dat het ongeveer tien jaar kost om een expert te worden. Simon en Chase (1973) beweren dat schakers ongeveer 50.000 patronen moeten kunnen herkennen voor ze een hoog niveau kunnen bereiken. Malcolm Gladwell (2008) heeft in de krant laten optekenen dat het gewoonlijk meer dan 10.000 uren training kost om ergens expert in te worden. Hij komt met voorbeelden van mensen wier succes we vaak aan hun talent toeschrijven (Bill Gates, The Beatles, Michael Jordan), maar die een ongelooflijk aantal uren geoefend en gestudeerd hebben voor hun talent zichtbaar werd. Wat deze mensen hebben gedaan, zo zegt hij, was doelgericht oefenen: 'oefenen, oefenen en nog eens oefenen'. Inderdaad, oefenden ze op alle verschillende aspecten van hun werk. En dat is ook belangrijk. Het is zeker niet alleen fantasieloos herhalen, maar het is een oefening die gericht is op het verkrijgen van beheersing. Voor de school is een belangrijke rol weggelegd om leerlingen de waarde van doelbewust oefenen te leren, zodat zij zien hoe oefening tot kundigheid leidt.

Coach

We laten John Hattie zelf aan het woord: 'Ik ben jarenlang coach bij cricket geweest en weet hoeveel uur het kost om een bepaalde slag of worp te leren. Voor de square cut (van de achterste voet gespeelde aanvallende slag) moet je urenlang oefenen met een bowlingmachine of in een netkooi. Je moet je daarbij soms op je voetenwerk concentreren en dan weer op de positie van je hoofd of je uitzwaai. Je kijkt naar video-opnames en je praat jezelf door de oefening heen. Ook moet je leren wanneer je die slag moet doen. Bij deze sessies, houd ik niet de stand bij en ben ik geen scheidsrechter, maar monitor ik voortdurend de beslissingen van de batsman, zijn bewegingen en reacties, en ik vertel hem wat werkte en wat hij nog moet oefenen. In dit geval is voor de speler het effect van zijn besluiten direct zichtbaar en de toets is het uitvoeren van een slag in de wedstrijd (waarin ik maar een toeschouwer aan de zijlijn ben). Het is de keuze van de oefentaken, de variatie in de ontwikkeling van vaardigheden, het is het telkens weer overdoen en het

geven van directe feedback die zorgt dat de speler mentaal zijn lichaam beheerst om de juiste slag op het juiste moment te doen.'

Videogames

Laten we een ander voorbeeld nemen, zoals de manier waarop veel videogames werken. Het doel van het spel is helder en wat met succes wordt bedoeld ook, hoewel het succes meer ligt in de vele, specifieke en individuele acties tijdens het spel dan in het halen van het eind. Als we bijvoorbeeld *Super Mario* nemen, dan zien we dat veel spelers niet eens weten hoe het eind van het spel eruitziet (ik heb gedurende drie weken vakantie constant moeten spelen om alleen maar te ontdekken dat er een eind is aan het spel). Er is wel een constante feedback (over succes en mislukking) en een voortdurende uitdaging. Feedback en uitdaging zijn de kenmerken van de meeste videogames. Het doel is dat de speler elk fase beheerst, telkens een niveau verder komt en beloond wordt door de feedback over zijn slagen en falen. Waarom maken leerlingen meestal andere keuzes als hun doel een verbetering van hun prestatie is en niet het tevreden stellen van een volwassene?

In de klas

We kunnen hier veel van opsteken in onze klas. De leerlingen doen het goed met directe feedback in de klas. Ze willen niet stilstaan door te weinig feedback (ze raken dan verveeld en haken af) en ze willen ook niet wachten tot het eind van de les om te horen of ze op het goede spoor zitten. Zowel cricket als videogames vragen van mensen hun vaardigheden te beheersen en ze vervolgens op een gecontroleerde manier toe te passen. De beheersing en de toepassing horen erbij en daarom is het belangrijk taken uit te kiezen waardoor leerlingen doelbewust willen trainen, die helder zijn over het eindresultaat van de oefening en die veel directe feedback geven om het effect van de training te vergroten. Sommige leerlingen willen veel investeren in het beheersingsproces. Zij leren en spelen het spel graag en zijn minder geïnteresseerd in het resultaat. Anderen willen niet zo veel investeren in het leren tenzij ze, nog voor ze beginnen, weten wat het resultaat kan zijn.

Resultaat en proces

Veel leerlingen worden meer gedreven door het *resultaat* en ze zullen dus veel tijd besteden om te zorgen dat ze het goed doen. Dat kunnen bijvoorbeeld vrolijke verslagen, prachtige posters of machtige modellen zijn. Veel motivatietheoretici noemen dit 'prestatie-motivatie' en het is iets anders dan de motivatie door een wens het proces te beheersen dat het product moet opleveren. Leerlingen die gemotiveerd zijn om het proces te beheersen, steken meer tijd en moeite in strategieën om het proces te verbeteren. Leerlingen die gemotiveerd zijn door de *prestatie* steken hun energie in het verbeteren van het resultaat. Anderen willen alleen maar het eind halen, ongeacht hoe. Neem het vak rekenen. Sommige leerlingen willen de opgaven afmaken, of ze het nu goed hebben of niet en ook ongeacht of ze vertrouwen hebben in de aanpak die tot hun antwoord

den leidt. Soms helpt het deze leerlingen het antwoord al te geven, zodat ze zich meer in het proces verdiepen. De kern is dat kundigheid tot resultaat moet leiden en niet dat het resultaat bepaalt of er kundigheid is.

Leren begrijpen

De sleutel om het proces van leren (of zelfregulatie) te begrijpen is dat het zodanig wordt onderwezen dat leerlingen wordt bijgebracht hoe hun leren kan worden gemonitord, gecontroleerd of gereguleerd (zij moeten dus weten wanneer en hoe zij de juiste slag slaan). Het betekent dat de leerling moet leren wanneer hij een strategie toepast, hoe hij die gebruikt en dat hij evalueert hoe effectief de strategie is geweest voor de verbetering van het leren. Het vraagt zelfobservatie, zelfbeoordeling en zelfsturing. Het betekent lesgeven in het evalueren van de consequenties van acties (bijvoorbeeld leren wat de volgende stap is, leren te weten of je goed zit en het toepassen van efficiënte en effectieve strategieën), controle hebben over het bronmateriaal en steeds efficiënter zijn in het leren (door bijvoorbeeld afleidingen te vermijden).

Tips

› Leraren zullen toestaan en stimuleren dat leerlingen zichzelf leren aanspreken, dat ze fouten maken en dat ze succes zien in het begrijpen en beheersen van het leerproces.
› De leerlingen moeten ook een zekere mate van controle hebben over hun leren. Dat betekent doelgericht investeren in de inspanning om te leren, te ontwikkelen en de vaardigheden te oefenen om te weten hoe te leren.
› Ook moeten leerlingen bewust zijn van de noodzaak van doelgericht oefenen. Leerlingen moet geleerd worden dat bepaalde zaken de moeite waard zijn om te leren. En hoe ze onderscheid kunnen maken tussen wat wel en wat niet de moeite waard is. Het betekent natuurlijk ook dat ze moeten weten wat de leerdoelen zijn en hoe succes eruit ziet. Dit zijn de ware vaardigheden die we van de leraren vragen als ze een les voorbereiden en uitvoeren en daarom is het begrip zelfregulatie te omschrijven als: 'leerlingen worden hun eigen leermeesters'.

Bewust leren

Zelfregulatie is ontwikkeling van een *opzet* om besluiten te nemen over leerstrategieën, het weten hoe de *effectiviteit* van deze strategieën geëvalueerd kan worden om succes te behalen en *consequent* zijn in het kiezen van de beste leerstrategieën op het terrein van taken en inhoud. Bij de aanvang van de behandeling van een nieuw onderwerp, hebben beginners maar beperkte strategieën tot hun beschikking. Daarom moeten ze verschillende, nieuwe strategieën aanleren. We zullen in de eerste fase leerlingen leerstrategieën moeten leren, zodat ze een groter repertoire hebben waaruit ze kunnen kiezen. Te vaak hebben beginnende leerlingen enkele strategieën die ze maar blijven gebruiken en die ertoe leiden dat ze niet kunnen leren (omdat er geen andere strategieën zijn waarop ze kunnen terugvallen).

Leraren moeten vaststellen wat de strategieën zijn die de

leerlingen gebruiken en zorgen dat leerlingen vertrouwen krijgen in het doelgericht oefenen van de vaardigheden die voor de taak nodig zijn. Ze moeten leren wat de beste strategieën zijn om aan de succescriteria te voldoen. Het kan betekenen dat we cognitief een stapje terug doen om de leerling de geestelijke ruimte te geven om het gebruik van strategieën te ontdekken (we kunnen bijvoorbeeld de leerling het antwoord al geven zodat die zich op het proces kan concentreren of we geven voorbeelden). Ook moeten we lesgeven op inhoud en verschillende strategieën, waarbij we zorgen voor optimale kansen voor doelgericht oefenen, inzet verlangen en dat ook waarderen (Ornstein e.a. 2010: 46).'

Conclusie

Het lijkt misschien wat overbodig, maar het is belangrijk nog eens te melden dat doelbewust oefenen iets anders is dan gewoon oefenen. Doelbewust oefenen vraagt concentratie en iemand (leerling, leraar of coach) die monitort en feedback geeft tijdens het oefenen. De taak of activiteit ligt gewoonlijk op een ander niveau dan het huidige, is een uitdaging voor de leerling en het helpt daarbij flink als de leerling weet wat het doel van de oefening is en hoe succes eruit ziet.

In november 2013 verschijnt de Nederlandse vertaling van Visible learning for teachers: Leren zichtbaar maken (uitgeverij Bazalt, www.bazalt.nl/hattie). Meldt u nu aan om een gratis e-book te ontvangen van een deel van de inhoud en tweewekelijks tips in uw mailbox: www.bazalt.nl/nieuwsbrief/hattie-preview.